

«Φως! Ω, πού είναι το φως;»

Εντυπώσεις από μια συναυλία με ποιήματα του Ραμπιντρανάθ Ταγκόρ

18 Μαΐου 2024

Συντάκτης: Χάρης Συμβουλιδης

Μια αληθώς ξεχωριστή βραδιά στην Εναλλακτική Σκηνή της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, με πολλά μπράβο και χειροκροτήματα, παρά τα ερωτήματα που εξακολουθούν να πλανώνται για το πόσο συμπλέει, τελικά, η ποίηση του μεγάλου Ινδού στοχαστή με τη φόρμα του ευρωπαϊκού λυρικού τραγουδιού.

© Γιώργος Καλκανιδης
Ναταλία Γεράκη, Δημήτρης Γιάκας & Λυδία Ζερβάνου

Όποιος έχει νιώσει **να μαγνητίζεται από την Ινδία** και τον αχανή της πολιτισμό, γνωρίστηκε αργά ή γρήγορα και με την ποίηση του **Ραμπιντρανάθ Ταγκόρ**. Έργα του, άλλωστε, κυκλοφόρησαν και στα ελληνικά **ήδη από τη δεκαετία του 1920** –σε μεταφράσεις του **Κώστα Τρικογλίδη**, που έμελλε να τα συστήσουν και σε επόμενες γενιές– ενώ ο ίδιος παρέμεινε μια φιγούρα σεβάσμια κι επιδραστική όχι μόνο για τον πνευματικό κόσμο της Ασίας, αλλά και για τη Δύση, ακόμα και τη Λατινική Αμερική (για συγγραφείς, λ.χ., σαν τον Πάμπλο Νερούδα ή τον Οκτάβιο Παζ), ως **ο πρώτος μη Ευρωπαίος που κέρδισε Νόμπελ Λογοτεχνίας (1913)**.

Ωστόσο, πηγαίνοντας να δω το συναυλιακό αφιέρωμα που στήθηκε για χάρη του **στην Εναλλακτική Σκηνή της Εθνικής Λυρικής Σκηνής** (για το οποίο, να σημειώσω, το μικρό του όνομα αποδόθηκε στη γλώσσα μας ως «Ραμπιτρανάτ», ενώ εγώ επιλέγω να διατηρήσω το «θ» με το οποίο το έμαθα), δεν ήμουν σίγουρος για την προσέλευση. Και χάρηκα, έτσι, που είδα αρκετό κόσμο να δίνει το παρών. Γιατί, παρά τις περγαμηνές του, ο Ταγκόρ έρχεται από **έναν τόπο που παραμένει μακρινός**, ενώ εκπροσωπεί κι **έναν κόσμο παλιό**: όχι μόνο επειδή πάει ένας αιώνας και έντεκα χρόνια από τότε που κέρδισε το Νόμπελ, αλλά κι επειδή υπήρξε στοχαστής παρακινούμενος από **οράματα ολιστικά**, τα οποία δεν γίνονται εύκολα κατανοητά –ούτε και είναι ιδιαίτερος αρεστός– σε μέρες όπου ρέπουμε, μάλλον, προς καλλιτεχνικές αφηγήσεις κινούμενες **σε μικρότερες κλίμακες** έκφρασης.

Τυπικά, τώρα, η βραδιά κράτησε **«μόνο» 70 λεπτά**, αλλά αποδείχθηκε πυκνή και χορταστική σαν περιεχόμενο. Οι δε παριστάμενοι την ευχαριστήθηκαν, χειροκροτώντας θερμά στο φινάλε, αλλά και στο μεσοδιάστημα, όπου αντήχησαν και κάμποσα «μπράβο», ως επιβράβευση των όσων έπρατταν **η υψίφωνος Λυδία Ζερβάνου, η μεσόφωνος Έλενα Μαραγκού, ο πιανίστας Δημήτρης Γιάκας και η φλαουτίστα Ναταλία Γεράκη** πάνω στη σκηνή. Ωστόσο, χωρίς να θέλω να μειώσω τη συνεισφορά τους, θα πω ότι ένα ακόμα θεμελιώδες στοιχείο της συναυλίας ήταν και **η προβολή των ποιημάτων του Ταγκόρ** που εμείς ακούγαμε ως τραγούδια.

© Γιώργος Καλκανιδης
Δημήτρης Γιάκας, Λυδία Ζερβάνου & Έλενα Μαραγκού

Πάντως, πέρα από τη συζήτηση που ανοίγει η τελευταία παρατήρηση, αξίζει να τονίσουμε ότι η συναυλία αυτή ήταν αληθώς ξεχωριστή, γιατί, με αφορμή τον Ταγκόρ, έδωσε την ευκαιρία να ακούσουμε συνθέτες οι οποίοι σπάνια τιμώνται στο κλασικό «μενού»: **Φράνκο Αλφάνο** (Franco Alfano), **Μιχαήλ Ιππολίτοφ-Ιβάνοφ** (Mikhail Ippolitov-Ivanov), **Αλφρέντο Καζέλλα** (Alfredo Casella), **Αντρέ Καπλέ** (André Caplet), **Τζων Άλντεν Κάρπεντερ** (John Alden Carpenter), **Ζαν Κρα** (Jean Cras), **Νταριύς Μιγιώ** (Darius Milhaud), **Ρέτζιναλντ Σουήτ** (Reginald L. Sweet), **Κάρολ Συμανόφσκι** (Karol Szymanowski), **Ρίτσαρντ Χάγκεμαν** (Richard Hageman), αλλά και τον «δικό μας» **Γιάννη Κωνσταντινίδη**. Δημιουργούς, δηλαδή, που, άλλοτε λιγότερο κι άλλοτε περισσότερο, κουβάλησαν τον ύστερο 19ο αιώνα στα ανανεωτικά κύματα του 20ού, συμπλέοντας, έτσι, με το γενικότερο πνεύμα του Ταγκόρ, ο οποίος φαντάστηκε κι έχτισε γέφυρες **μεταξύ των παλαιών Μπενγκάλι παραδόσεων** της ανατολικής Ινδίας και του Μπανγκλαντές κι **ενός ιδιότυπου μοντερνισμού**, εκπορευόμενου από τη **Δύση**. Χαρακτηριστικό είναι, ας πούμε, το παράδειγμα του μάλλον λησμονημένου Μιγιώ, ο οποίος υπήρξε κομβικός μοντερνιστής, αλλά και δάσκαλος του Philip Glass, του Karlheinz Stockhausen, του Burt Bacharach και του Ιάννη Ξενάκη.

Με το πιάνο του **Δημήτρη Γιάκα** να προσφέρει **μικρά θαύματα** –είτε πρωταγωνι-στώντας με τον ήχο του, είτε συνοδεύοντας πιο διακριτικά τις φωνητικές ερμηνείες– και με το φλάουτο της (διακεκριμένης διεθνώς) **Ναταλίας Γεράκη** να συμμετέχει επιλεκτικά μα κομβικά, πάντα **με αρτιπαιξία ζηλευτή**, η βραδιά διέθετε **γερά μουσικά θεμέλια**. Τα οποία επέτρεψαν στον κόσμο των άνωθεν συνθετών να ζωντανέψει, μα άφησαν, ταυτόχρονα, και τα πρέποντα περιθώρια έκφρασης στη Λυδία Ζερβάνου και στην Έλενα Μαραγκού. Κάπως έτσι, λοιπόν, αποδόθηκε επιτυχώς **το αίσθημα προσμονής στις αναγνώσεις του Κωνσταντινίδη** πάνω στις «Λυρικές Προσφορές» του Ταγκόρ (π.χ. στο «Κοντά Μου Ήρθε Και Κάθισε...» ή στο «Αυτ' Είν' Η Ηδονή Μου»), η **ανάταση** του «Χέρια Πλέκονται Με Χέρια», η **υπαρξιακή ηρεμία** του «Την Ημέρα Που Ο Θάνατος Θα Χτυπήσει Στην Πόρτα Σου», η **μαγεία του στιγμιαίου, άπιστου ερωτικού φτερουγίσματος** στο «Ω, Μητέρα, Τ' Ωραιο Το Βασιλόπουλο Είναι Να Περάσει Από Την Πόρτα Μας», αλλά και η **βαθιά θρησκευτική ενατένιση** του «Πολλές Φορές Στις Άνεργες Ημέρες Μου...».

Ωστόσο, παρά τη φανερή τους σπουδή και τεχνική, οι δύο τραγουδίστριες δεν θα έλεγα πως αρίστευσαν. Είχαν αμφότερες τις ωραίες τους στιγμές, που έλαβαν δίκαιο και θερμό χειροκρότημα, μα δεν θέλησαν, δεν τόλμησαν, δεν μπόρεσαν **να υπερβούν ή να αμφισβητήσουν τα όρια της παρτιτούρας που τους αναλογούσε** κάθε φορά. Η **Λυδία Ζερβάνου**, ας πούμε, μας χάρισε μερικές ερμηνείες **εξαισία συμπεκνωμένου πάθους** ήδη από το ξεκίνημα της βραδιάς, μα είχε κι άλλα σημεία, αργότερα, όπου το τραγούδι της φάνηκε **να παγιδεύεται σε έναν οπερατικό στόμφο** που δεν νομίζω ότι συνάδει με το μέτρο της έκφρασης του Ταγκόρ. Η **Έλενα Μαραγκού**, από την άλλη, άργησε να βρει τα πατήματά της, μένοντας σε προσεγγίσεις **τεχνικά άρτιες μα εκφραστικά ανολοκλήρωτες**. Όταν έφτασε, όμως, η ώρα για τις μελοποιήσεις των Χάγκεμαν και Σουήτ, έδωσε ρέστα, **αποτυπώνοντας άψογα τις «χρωματικές» διαθέσεις** των λέξεων του μεγάλου Ινδού ποιητή.

© Γιώργος Καλκανίδης
Ναταλία Γεράκη

Οι λέξεις αυτές, όπως είπαμε και πιο πάνω, προβάλλονταν παράλληλα ενώπιόν μας, καθώς ακούγαμε τα τραγούδια. Και, μαζί με τα όρια στα οποία τσούγκρισαν οι δύο ερμηνεύτριες ακολουθώντας τις επιταγές των συνθετών που ανέλαβαν να συστήσουν, επανέφεραν κατά νου –τουλάχιστον στο δικό μου μυαλό– **μια παλιά συζήτηση περί εκπροώπησης του Ραμπιντρανάθ Ταγκόρ στη Δύση**. Η οποία άρχισε **με τις μεταφράσεις των ποιημάτων του**, που σύμφωνα με ορισμένους κουβαλούσαν ένα τμήμα, μονάχα, εκείνης **της βαθιάς ευαισθησίας, φρεσκάδας και ομορφιάς** που συγκίνησε τη Σουηδική Ακαδημία των μακρινών 1910s, για να επεκταθεί αργότερα και στην απόδοση των δημιουργιών του **με τη φόρμα του ευρωπαϊκού λυρικού τραγουδιού**.

Η συζήτηση αυτή, βέβαια, τελειωμό μάλλον δεν έχει, ωστόσο είναι και δική μου γνώμη ότι η ευρωπαϊκή λυρική παράδοση, παρότι δεν είναι **φύσει αιτίαση** με όψεις της ταγκόρειας δημιουργίας, **κάτι δεν συλλαμβάνει από το όλον της πνοής του**: στην Εναλλακτική Σκηνή της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, ας πούμε, η προβολή των ποιημάτων κατέδειξε αρκετές φορές **ένα μεγαλείο** δοσμένο με κρινανθούς, χαμογελαστά αστέρια, ρουμπινένιες αλυσίδες, αλλά και με μια **άφατη εσωτερικότητα**, ικανή λ.χ. να παρομοιάσει **την έλευση του θανάτου με ύστατο ουρανόπεταγμα**, επιδεικνύοντας μια κατασταλαγμένη **γενναιότητα** απέναντι στην παρουσία του, την οποία **θα ζήλευαν ακόμα και οι βασιλιάδες των τραγουδιών των Manowar**. Όλα τούτα, όμως, **κάπου, κάπως έχαναν την οικονομημένη τους ακρίβεια** όταν «μεταφράζονταν» σε λυρικά άσματα, ακόμα κι αν η γενική απόδοση κρίνεται αρκούτσως όμορφη και περιποιημένη.

Ανάμεσα σε όλα αυτά τα συν και τα πλην, πάντως, παραμένει το γεγονός **μιας ξεχωριστής (όπως είπαμε) συναυλίας**, η οποία στηρίχτηκε σε εγχώριες δυνάμεις κι επανέφερε τη μορφή του Ραμπιντρανάθ Ταγκόρ στο καλλιτεχνικό γίγνεσθαι του καθ' ημάς 21ου αιώνα. Δεν είναι λίγο. Μακάρι, δε, να λειτουργήσει και ως **έναυσμα επαν-ανακάλυψης της ποίησής του**, από ανθρώπους που ίσως αποτολμήσουν νέες μελοποιήσεις, ερχόμενοι από διαφορετικά ηχητικά μετερίζια.

Τούτη την ώρα του μισεμού μου ευχηθείτε μου καλή τύχη, φίλοι μου.
Ο ουρανός ροδίζει με τον ερχομό της αυγής και ο δρόμος μου απλώνεται όμορφος μπροστά μου.
Μη με ρωτήσετε τι παίρνω μαζί μου.
Ξεκινώ για το ταξίδι μου με άδεια χέρια και με την καρδιά γεμάτη ελπίδα.
Θα φορέσω το στεφάνι του γάμου.
Δεν μου ταιριάζει η καφετιά σκούρα φορεσιά του ταξιδιώτη,
και μολονότι ο δρόμος μου είναι γεμάτος κινδύνους, στην καρδιά μου δεν νιώθω κανένα φόβο.
Το αστέρι του βραδιού θα προβάλει όταν το ταξίδι μου φτάσει στο τέρμα του,
και η μελαγχολική μελωδία του σούρουπου θα αντηχήσει έξω από τη θύρα του βασιλιά.

© Γιώργος Καλκανίδης
Δημήτρης Γιάκας & Έλενα Μαραγκού